

УДК 658.7:338.433

О.М.Бурдяк, к.е.н.,
Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці,
В.В.Килипенко,
ТОВ КВФ «Реал»,
м. Київ

СКЛАДСЬКА ЛОГІСТИКА У СФЕРІ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АПК

У статті розглядається проблема організації складської діяльності підприємств – постачальників запасних частин для сільськогосподарської техніки. Досліджено особливості діяльності складів у вказаній сфері та доведено необхідність використання принципів логістики при організації складської діяльності.

В статье рассматривается проблема организации складской деятельности предприятий-поставщиков запасных частей для сельскохозяйственной техники. Исследованы особенности деятельности складов в данной отрасли и доказано необходимость использования принципов логистики в организации складской деятельности.

The problem of organization of storage working of warehouse in business activity of enterprises – suppliers of spare parts for agricultural machines is considered. Specialties of working warehouses in this sphere is investigated and necessity use of logistics principles is proved.

Ключові слова: логістика, складська логістика, склади, матеріально-технічне забезпечення АПК.

Становлення ринкових відносин та зміна форм власності на основні засоби виробництва спричинили бурхливий розвиток наукових підходів щодо вдосконалення організації роботи господарюючих суб'єктів. Поряд з менеджментом і маркетингом, що міцно зайняли свої позиції в організації діяльності підприємств, управлінці останнім часом звернули увагу ще до однієї галузі економічних знань - логістики. Технічний прогрес засобів зв'язку та інформатики, перехід від ринку продавця до ринку споживача, інші впливові чинники сучасного ринкового середовища зумовили необхідність пошуку нових форм роботи суб'єктів ринку, що пов'язані з плануванням, управлінням та регулюванням руху матеріальних потоків.

Реформування та перебудова економічних відносин торкнулись всіх сфер економіки країни, у тому числі і сфери АПК. За оцінками фахівців, дана галузь зараз перебуває в кризовому стані [7, с.5]. Тому є багато причин, одна з яких – недостатня забезпеченість інфраструктурою, недосконалий процес матеріально-технічного постачання сільськогосподарського виробництва тощо. Враховуючи важливість цієї складової роботи комплексу, на думку автора, відновлення ефективного постачання та створення надійної системи забезпечення АПК на засадах сучасної логістики, може стати одним з основних чинників подолання кризи.

Водночас логістика дуже широке явище, що вимагає багатьох складових для забезпечення ефективного руху товарів, які не завжди працюють чи взагалі відсутні у діяльності сучасного матеріально-технічного забезпечення аграрного виробництва. На жаль, загальний стан українського сільського

господарства не дозволяє розв'язати всі вказані проблеми відразу. Тому вдосконалення роботи матеріально-технічного забезпечення АПК слід починати з найбільш важливих моментів. Без сумніву, одним з них є складська логістика, за допомогою якої можна якісно і вчасно задовольняти потреби виробників аграрної продукції. В Україні ця складова логістики перебуває на етапі бурхливого розвитку, але в агропромисловому комплексі, на жаль, ще ні. Запозичити наявний досвід з інших сфер економіки та адаптувати його до умов АПК вважаємо важливим завданням для науковців та практиків. Саме це і визначає актуальність даної статті.

Останніми роками логістика стала об'єктом досліджень багатьох зарубіжних та українських вчених. Зокрема, свої праці вивченню нагальних проблем логістичного обслуговування споживачів присвятили такі відомі науковці, як: Д.Бауерсок, Р.Боутеллір, Д.Клосс, Д.Корстен, М.Крістофер, О.Альбеков, Б.Анікін, Т.Ворожейкіна, В.Волгін, Є.Голіков, А.Гаджинський, В.Ігнатов, А.Кальченко, Є.Крикавський, В.Козловський, М.Окландер, П.Островський, С.Саркісов, А.Чудаков та інші.

Переважна більшість наукових публікацій з даної тематики пов'язана із розподілом на споживчому ринку, деяка частина дослідників зосереджується на обслуговуванні промислових споживачів, на організації процесу планування та здійснення логістичних операцій на високотехнологічних підприємствах автомобілебудівної, будівельної та інших галузей. С.В.Саркісов у своїй монографії аналізує деякі аспекти впровадження логістики на виробничих підприємствах, базуючись на досвіді провідних російських компаній [6]. Цікавим з точки зору вивчення теорії процесу моделювання ланцюгів поставок є дослідження закордонного фахівця М.Крістофера [5]. Деякі праці вчених аналізують стан логістичних систем винятково на окремих галузевих ринках. Російські вчені Т.М. Ворожейкіна та В.Д.Ігнатов [3] у своїх публікаціях приділяють увагу особливостям логістичного підходу до організації агробізнесу. Загалом, питанням розвитку логістики присвячено чимало наукових досліджень, але проблемам організації логістики безпосередньо у сфері матеріально-технічного забезпечення АПК дослідники переймаються вкрай рідко, хоча ця тема є актуальною і викликає практичний інтерес у сучасних умовах економічного розвитку України і, отже, потребує поглибленого вивчення та проведення подальших наукових розробок і досліджень.

Оскільки логістичне обслуговування споживачів на ринку матеріально-технічного забезпечення агропромислового комплексу України ще не набуло достатнього розвитку, а оптові посередники на даному ринку ще не мають досвіду в організації логістики, важливим є зайвий раз довести необхідність її застосування та окреслити основні шляхи створення і розвитку логістичних систем на підприємствах галузі. Треба взяти до уваги те, що ринок АПК має свої особливості, тому для ефективного застосування логістики у вказаній

сфері необхідно адаптувати накопичений досвід, вже набутий в інших галузях до вимог аграрної галузі і впровадити його в практику. Застосування логістичних систем у сфері матеріально-технічного постачання АПК України має великі перспективи як для підвищення загальної ефективності сільськогосподарського виробництва, так і підняття рівня конкурентноздатності окремих підприємств.

Трансформаційні процеси, що відбулися в економіці країни в останнє десятиріччя двадцятого століття, привели до значних змін у бюджетоутворюючих галузях народного господарства. Проте перехід до ринкових відносин неоднаково вплинув на різні сфери економіки України. Деякі галузі успішно подолали труднощі і зараз впевнено демонструють економічне зростання, інші, зіткнувшись з проблемами перехідного періоду, так і не змогли їх подолати. Серед цих галузей опинилось і сільське господарство. За оцінками фахівців, агропромисловий комплекс України вже кілька років знаходиться в кризовому стані, що негативно позначилося на його матеріально-ресурсному потенціалі і стало однією з причин різкого скорочення аграрного виробництва. Глибокий занепад базисного напрямку української економіки викликає занепокоєність і стурбованість через зниження рівня продовольчої безпеки країни та збільшення соціального напруження в АПК та суміжних галузях. Розв'язання проблеми потребує негайного пошуку шляхів виходу з існуючої ситуації. Одним з можливих рішень питання може стати налагодження стабільної роботи інфраструктурних підрозділів згаданої галузі.

Аналізуючи роботу фірм-постачальників МТЗ АПК, нами був зроблений висновок, що найбільш доцільним у даній ситуації є реорганізація згаданої сфери на засадах вищевказаних напрямів. Особливу увагу при цьому необхідно приділити логістиці, оскільки логістика призначена для обслуговування споживачів вчасно, якісно і з найменшими витратами, так само як і сфера матеріально-технічного забезпечення. На думку спеціалістів, однією з найбільших проблем, що стримує розвиток галузі, є слабка організація складського господарства фірм-постачальників АПК та нехтування принципами логістики при здійсненні складської діяльності. Особливо ці питання стосуються роботи підприємств матеріально-технічного забезпечення на рівні віддалених районів та невеликих спеціалізованих фірм з малими обсягами поставок. На наш погляд, організація діяльності регіональних складів має базуватись на загальному досвіді роботи успішних компаній в інших галузях, що використовують підходи логістики. Для невеликих підприємств МТЗ АПК необхідно також адаптувати вже існуючі розробки та застосовувати їх на практиці в здійсненні складської діяльності.

Сьогодні складська логістика стала однією з найважливіших складових загальних логістичних систем. Загалом, під терміном складська логістика трактують концентрацію запасів, їх збереження і забезпечення безперебійного і ритмічного постачання замовлень споживачів[1]. Виходячи з цього, зростає

значення роботи складів, які, за визначенням, призначені для приймання, розміщення і зберігання товарів, їх передпродажної підготовки та відпуску споживачу [4, с.269]. Тому можна стверджувати, що складське господарство виконує функції, що сприяють, по-перше, збереженню якості продукції, матеріалів, сировини; по-друге, підвищенню ритмічності та організованості виконання замовлень; по-третє, зниженню транспортних витрат; по-четверте, зменшенню частки непродуктивної праці при виконанні вантажно-розвантажувальних робіт. До основних функцій складів можна віднести такі:

- перетворення виробничого асортименту у споживчий відповідно до попиту;

- складування і збереження матеріальних ресурсів;

- об'єднання окремих партій вантажів і їх транспортування;

- надання послуг (підготовка до продажу, транспортно-експедиційні послуги, надання товарного вигляду тощо)[2].

Завдання вибору і розробки системи складування особливо актуальне в умовах експлуатації власних складських площ. Згідно з дослідженнями, в сфері матеріально-технічного забезпечення АПК таких складів приблизно 80%, тому правильний вибір системи складування дозволяє максимального використовувати потужності складського господарства і, отже, підняти рентабельність його функціонування. Система складування передбачає оптимальне розміщення вантажу і раціональне управління рухом матеріальних потоків. Аналіз ефективності використання складських площ та організації руху на згаданих підприємствах, на жаль, показав багато недоліків у діяльності складів. Для розробки раціональної системи складування провідні фірми використовують різні кількісні і якісні методи, що на практиці дає позитивні результати. Економічний успіх використання складської системи як на центральних складах, так і на регіональних залежить першочергово від загального розгляду питання в контексті ефективності роботи всієї фірми, тому для сталого функціонування складського господарства, на нашу думку, необхідно вирішити цілу низку питань, серед яких:

- вибір між власним складом або складом загального користування;

- кількість складів і розташування складської мережі;

- розмір і місце розташування складу;

- вибір системи складування;

- забезпечення механізації і автоматизації складських операцій.

Кожне питання має свої особливості вирішення на підприємствах МТЗ АПК. Як вже зазначалось, більша частина фірм-постачальників має окремі спеціалізовані склади, кількість і розташування яких залежить від можливостей підприємства, потужності матеріальних потоків, їхньої раціональної організації та загальних цілей політики розподілу. Аграрні регіони фірми намагаються охопити з більшою щільністю, що обумовлено місцем розташування основних споживачів. Чим ближче клієнти до складів, тим швидше виконання замовлень

та кращий рівень обслуговування. Так, ПМТЗ „Агро-Союз” має більше ста філій та представництв з розгалуженою складською системою не тільки в обласних центрах, але і в районних центрах і маленьких містечках. Згідно з дослідженнями, 90% фірм, що працюють у галузі МТЗ АПК, мають від двох до п'яти представництв у регіонах, до складу яких входить окреме складське господарство.

Місцезнаходження та розміри складів обумовлені багатьма факторами. Згідно з даними дослідження, це зручність розташування для споживачів, наявність під'їзних автомобільних та залізничних шляхів, обсяг потенційного ринку в регіоні, якість та кількість площ для організації складу і його обслуговування, наявність стаціонарних механічних та автоматичних засобів для складування та вантажно-розвантажувальних робіт.

Було б неправильно стверджувати, що в сфері МТЗ АПК усі склади не працюють як слід, або не виконують свої функції. Що стосується центральних складів потужних фірм, то вони організують свою роботу за сучасними методами. Основна проблема виникає на регіональних складах та складах невеликих підприємств. На жаль, більшість власників таких складів не зовсім розуміє специфіку складської діяльності на ринку МТЗ АПК і, отже, не може забезпечити ефективність складської діяльності. У сфері забезпечення сільського господарства працюють тисячі підприємств і організацій, більшість з них мають окремі спеціалізовані склади, однак лише одиниці сформували ефективну розгалужену мережу.

Дослідження діяльності фірм-постачальників АПК виявили певні особливості діяльності складів на вказаному ринку. Загальна специфіка роботи складського господарства в сфері матеріально-технічного забезпечення агропромислових підприємств полягає:

- у поєднанні рис роботи на споживчому і промисловому ринках;
- у підходах до управління асортиментом;
- у організації складування та виконання інших складських функцій.

Вказані результати змушують глибше проаналізувати причини виникнення цих рис та виявити можливості, що зумовлюються цією специфікою. Зупиняючись на тому, що діяльність складів МТЗ АПК поєднує риси роботи як на споживчому, так і на промисловому ринках, необхідно зазначити, що цільова аудиторія підприємств-постачальників АПК досить широка: від фермерів до потужних агропромислових об'єднань. Відповідно, робота складів повинна бути зорієнтована на виконання як маленьких, так і великих замовлень. Для задоволення потреб всіх типів споживачів необхідно поєднувати прямий продаж на місцях складування та чітке виконання довгострокових виробничих програм потужних підприємств з забезпеченням доставки безпосередньо на місце виробництва. При формуванні принципів роботи складського господарства слід зупинитися на відмінностях промислового та споживчого ринків. Перш за все, це інша природа попиту.

Якщо в промисловому він вторинний, то в споживчому попит є первинним. Це впливає на організацію закупівель та на прийняття рішень про придбання товарів. У першому випадку організація процесу закупівлі має професійний характер, то в другому – випадковий. Відповідно, прийняття рішень відбувається колегіально або одноосібно чи кількома особами. Можна назвати багато відмінностей між промисловою та споживчою сферами, але специфіка підприємств МТЗ АПК полягає саме в поєднанні методів роботи на цих двох ринках, що висуває додаткові вимоги до організації складського господарства. Одним із рішень цього питання є сегментування споживачів та розробка спеціалізованих програм обслуговування для кожної окремої групи. Хоча це ускладнює процес роботи складу, але в кінцевому рахунку піднімає рівень лояльності клієнтів.

Значне місце в організації складського господарства підприємств матеріально-технічного забезпечення АПК належить формуванню товарного асортименту. Це передбачає визначення переліку конкретних груп товарів, глибини та широти асортименту, співвідношення між „старими” та „новими” модифікаціями та інше. Асортиментна концепція товарів матеріально-технічного забезпечення АПК базується на розробці оптимального асортименту товарних позицій на основі вимог сегментів ринку. Для якісного формування асортименту необхідно проводити різноманітні дослідження, пов’язані з вивченням купівельної поведінки споживачів, їх уподобань, здійснювати моніторинг якісного та кількісного стану технічного парку галузі, технологічних інновацій, нових технічних розробок тощо. На базі отриманих даних, застосовуючи математичний апарат, прогнозувати та планувати асортимент і кількість товарів на складі.

Особливістю агропромислового ринку запасних частин та втратних матеріалів є сезонність, що накладає певні зміни в асортименті залежно від пори року. Сезонні коливання попиту можна згладжувати за рахунок роботи на ринках суміжних галузей. Наявність великої кількості однакової чи подібної техніки, що використовуються як у сфері АПК, так і в транспортній, машинобудівній, туристичній та інших галузях, дозволяє гармонізувати попит, зменшити сезонні коливання та збільшити прибуток.

Визначення поточних і перспективних потреб покупців, аналіз способів використання продукції та особливостей поведінки клієнтів, оптимізація асортименту товарів, моніторинг появи нової техніки тощо мають на меті налагодження оптимальної системи логістики підприємства та, відповідно, піднімають загальний рівень задоволення споживачів.

Важливою складовою організації складського господарства в матеріально-технічному забезпеченні агропромислової сфери є підбір, підготовка та стимулювання персоналу. Великий обсяг інформації, широка номенклатура, постійні зміни в технологіях та технічному оснащенні сільськогосподарського виробництва, застосування новітніх методів менеджменту, маркетингу та

логістики потребують грамотних фахівців і постійного вдосконалення їх знань та навичок.

Поряд зі згаданими особливостями складського господарства фірм-постачальників АПК важливу роль відіграє використання новітніх технологій зв'язку. Впровадження комп'ютерної передачі та обробки замовлень, ведення складського та управлінського обліку, використання спеціалізованих програм забезпечення є загальною рисою організації складської роботи на усіх сучасних підприємствах. Тому для налагодження складської діяльності фірм матеріально-технічного забезпечення АПК необхідно застосовувати досвід підприємств інших галузей, що вже досягли успіху. Побудова єдиної інформаційної системи, управління інформаційними потоками, робота з базами даних є важливими складовими в розробці загальної системи логістики підприємств галузі.

Для поліпшення умов праці робітників склади необхідно обладнати вантажно-розвантажувальною технікою, що дозволяє працювати з товарами різної маси, переміщувати вантажі по території складу, скорочувати простої транспорту та зменшити час виконання складських операцій. На жаль, згідно з проведеними дослідженнями, забезпеченість складів механізмами та відповідним обладнанням складає менше 50 % від потреби. Складські місця для зберігання запасних частин та витратних матеріалів мають відповідати специфічним вимогам, що висувуються до умов зберігання продукції. Для спрощення пошуку потрібних товарів використовується система адресного розташування. Місця слід обладнати відповідно до стандартних розмірів, що гармонізує загальний процес товароруку і оптимізує переміщення товару по складу. Більшість запчастин, агрегатів та витратних матеріалів мають чітко регламентовані умови зберігання, тому робітники складу повинні ретельно слідкувати за їх виконанням. Особливу увагу слід приділяти процесу комплектації замовлень і підготовки їх до відвантажування. Проведений аналіз роботи фірм матеріально-технічного забезпечення АПК показав велику кількість недоліків при підготовці та виконанні замовлень. Серед них такі: помилки при комплектації замовлення; відсутність упаковки; недостатня кількість і асортимент тари для перевезення; несвоєчасне оформлення супроводжувальної документації; невідповідність продукції сертифікаційним документам чи взагалі їх відсутність; на товарах не завжди є маркування та товарні знаки виробників тощо. Також проблемою є наявність при поставках товарів підробок та продукції невідповідної якості. Більшість регіональних філій та маленьких фірм не мають змогу надавати експедиційні та транспортні послуги.

Специфіка роботи складів потребує стандартизації вантажів. Це скорочує час вантажно-розвантажувальних робіт, спрощує операції вантажопереробки та транспортування, збільшує збереження продукції в дорозі, спрощує облік та підвищує ефективність використання площ.

Окремим питанням матеріально-технічного забезпечення є логістика матеріальних запасів, що прямо пов'язано з роботою складського господарства. Це процес, що регламентує час та обсяги закупівлі товарів та підтримання кількості товару на складі. Взагалі, існує декілька систем управління запасами. Специфіка галузі вимагає врахування коливань попиту залежно від строків проведення тих чи інших аграрних робіт, тому найбільш вдалою, на нашу думку, є так звана система оперативного управління, яка дозволяє через певний час приймати оперативні рішення щодо закупівлі різних типів товару в кількості, відповідної до потреби. Для вчасного забезпечення споживачів продукцією необхідно визначити перспективні потреби ринку, спираючись на сучасні методи прогнозування та планування. Для цього необхідно мати достовірну інформацію про ситуацію на ринку, статистичні дані і використовувати результати діяльності попередніх періодів. Під час польових робіт простої техніки коштують дуже дорого, тому для оперативного ремонту необхідно організувати цілодобове чергування на складах та організувати в разі потреби доставку запасних частин прямо на місце ремонту.

Розглядаючи окремо складське господарство згаданого напряму діяльності, слід зазначити, що логістика має системний характер, тому при формуванні логістичних систем матеріально-технічного забезпечення АПК необхідно інтегрувати діяльність складського господарства в загальну схему роботи фірми. Логістичні ланцюги будуються таким чином, щоб максимально задовольнити вимоги аграріїв, але, якщо витрати на організацію роботи занадто високі, необхідно компромісним шляхом вирішити, які додаткові послуги надавати.

Рівень досконалого обслуговування в системі матеріально-технічного забезпечення агропромислових підприємств можна розглядати за такими критеріями:

1. Доставка та відпуск товарів згідно з замовленнями.
2. Кількість невиконаних замовлених позицій.
3. Доставка в необхідний строк.
4. Відповідне оформлення замовлень та ведення документації.
5. Дотримання умов постачання (якість, установка, комплектація, відсутність пошкоджень при перевезенні та належна передпродажна підготовка).

За оцінками фахівців, рівень реального виконання замовлень споживачів запасних частин та витратних матеріалів аграрного сектора складає приблизно від тридцяти до сорока відсотків від рівня досконалого обслуговування.

Аналізуючи ефективність логістичних систем комплексу, слід вказати, що витрати на постачання запасних частин та матеріалів є одними з найвищих серед галузей економіки України, а якість поставок не завжди відповідає

вимогам споживачів. Тому є ціла низка причин, але головною можна назвати неправильний підхід до організації самого процесу постачання, а саме - невикористання принципів та методів логістики. Використовуючи методи операційного менеджменту в управлінні підприємствами, логістичний менеджмент забезпечить оптимальне виконання функцій окремих логістичних ланок з найменшими витратами та забезпечить організацію ефективного розподілу. Вдале застосування логістики в корпоративному плануванні дає можливість налагодити тісний зв'язок з усіма головними учасниками ринку і є невід'ємною частиною стратегічного планування розвитку аграрної сфери. Для інтегрування матеріальних, інформаційних і грошових потоків підприємства та оперативного управління ними, на нашу думку, необхідно організувати єдиний координаційний відділ, який би займався питаннями вдосконалення окремих ланцюгів логістичної системи, у тому числі і складського господарства. Вважаємо, що фірма ніколи не буде рентабельною, поки вона не буде контролювати свої логістичні витрати. Відповідно, якщо логістичний ланцюг працює неефективно, то ціна збільшується як на запасні частини, так і на кінцеві продукти аграрного виробництва, що впливає на конкурентноздатність продукції сектора на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Отже, розвиток складського господарства у сфері матеріально-технічного забезпечення агропромислового комплексу України повинен здійснюватися на основі наукових підходів та позитивного досвіду, набутого логістикою в інших галузях народного господарства. Тільки це дозволить якісно організувати процес забезпечення аграрного сектора економіки та підняти на вищий рівень обслуговування споживачів. Врахування специфіки у галузі та адаптація складського господарства фірм матеріально-технічного забезпечення до сучасних вимог ринку є невід'ємною частиною швидкого виходу з загальної кризи агропромислового комплексу та вдалого функціонування галузі в умовах входження до СОТ.

Список використаних джерел:

1. Аникин Б.А. Логистика: Учебник/ Под ред. Б.А.Аникина – М.: ИНФА – М, 1998. – 327с.
2. Баурэрсокс Дональд Дж, Клосс Дейвид Дж. Логистика: интегрированная цепь поставок / Пер. с англ.- М.: ЗАО «Олимпик - Бизнес», 2001.-640с.
3. Ворожейкина Т.М., Игнатов В.Д. Логистика в АПК: учебник.-М.: КолосС, 2007.-184с.
4. Гаджинский А.М. Практикум по логистике.- 2-е изд., перераб. и доп.- М. :Издательско-книготорговый центр «Маркетинг», 2001.- 180с.
5. Кристофер М. Логистика и управление цепочками поставок/ Под общ. Ред. В.С. Лукинского.- СПб.: Питер, 2004.-316с.
6. Саркисов С.В. Управление логистикой: Учеб. пособие. – М.: Дело, 2004.
7. Ситник В.П. Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально-технічної бази АПК в Україні: Матеріали П'ятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 28-29 січня 2003 року. – К.: ІАЕ УААН, 2003.- 635с.